

Історія

УДК 94(477.73):378"198"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19469403>

Особливості модернізації вищої освіти на Миколаївщині в 1980-х рр.

Нефьодов Дмитро Валерійович,

доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, Національний
університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
м. Миколаїв, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-1992-7271>

Прийнято: 19.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

***Анотація: Мета.** Метою цієї статті є дослідження особливостей модернізації системи вищої освіти Миколаївської області протягом 1980-х років у контексті реформ епохи Перебудови та визначення ролі регіональних університетів у підготовці фахівців для економічного та науково-технічного розвитку регіону.*

***Методи.** Дослідження базувалося на загальнонаукових та спеціально-історичних методах, зокрема порівняльно-історичному, проблемно-хронологічному, структурно-функціоналістському та системно-аналітичному. Ці методи дозволили простежити основні напрямки трансформації вищої освіти Миколаївської області у зв'язку із соціально-економічними та політичними процесами пізнього радянського періоду.*

***Результати.** У статті аналізується розвиток системи вищої освіти Миколаївської області протягом 1980-х років, визначаються основні напрямки її модернізації та окреслюються особливості діяльності регіональних університетів. Висвітлено роль Миколаївського кораблебудівного інституту,*

названого на честь адмірала С. О. Макарова, як провідного технічного центру з підготовки інженерів для суднобудівної промисловості та одного з найважливіших науково-дослідних центрів на півдні СРСР. У статті розглядаються особливості розвитку Миколаївського державного педагогічного інституту, який готував викладачів для навчальних закладів регіону, та окреслено процес становлення сільськогосподарської освіти. Зазначається, що система вищої освіти регіону характеризувалася тісною інтеграцією освіти, досліджень та виробництва, що відповідало принципу «зв'язку науки, освіти та промисловості». Водночас виявляються деякі структурні суперечності, зокрема відсутність гнучкості в навчальних закладах, формалізм освітнього процесу та обмежені можливості системи оперативно реагувати на зміну економічних потреб.

Висновки: Показано, що процеси модернізації вищої освіти в Миколаївській області протягом 1980-х років відбувалися в умовах загальносоюзних реформ та соціально-економічної нестабільності, що сприяло їхньому поступовому та суперечливому характеру. Водночас ці трансформації сприяли накопиченню інституційного та академічного потенціалу, який після проголошення незалежності України ліг в основу подальших змін в освіті. Результати дослідження дозволяють глибше зрозуміти специфічні особливості розвитку регіональної вищої освіти та можуть бути використані для подальших досліджень історії освітніх реформ у пізньорадянський період.

Ключові слова: електротехніка, інновації, історія науки і техніки, Миколаївська область, модернізація, наукові школи, політехнічні інститути, регіональна історія освіти, технічна освіта, Україна.

Features of the Modernization of Higher Education in the Mykolaiv Region in the 1980s

Dmytro Nefodov,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of History,

Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-1992-7271>

Abstract: Objective. *The purpose of this article is to examine the features of the modernization of the higher education system in the Mykolaiv region in the 1980s in the context of the reforms of the Perestroika era and to analyze the role of regional universities in training specialists for the economic and scientific and technological development of the region.*

Methods. *The research is based on general scientific and specialized historical methods, including the comparative-historical, problem-chronological, structural-functional, and systems analysis approaches. These methods made it possible to trace the main directions of the transformation of higher education in the Mykolaiv region in relation to the socio-economic and political processes of the late Soviet period.*

Results. *The article examines the development of the higher education system in the Mykolaiv region during the 1980s, identifies the main directions of its modernization, and characterizes the specific features of regional higher education institutions. Particular attention is paid to the role of the Admiral Makarov Mykolaiv Shipbuilding Institute as a leading technical center for training engineers for the shipbuilding industry and as one of the key research centers in the south of the USSR. The study also considers the development of the Mykolaiv State Pedagogical*

Institute, which provided teacher training for educational institutions in the region, and outlines the formation of agricultural education.

The analysis demonstrates that the regional higher education system was characterized by a close integration of education, research, and production, which reflected the principle of the “connection between science, education, and industry.” At the same time, the study reveals a number of structural contradictions, including the limited flexibility of educational institutions, the persistence of formalism in the educational process, and the system’s restricted capacity to respond promptly to changing economic demands.

Conclusions. *The study demonstrates that modernization processes in higher education in the Mykolaiv region during the 1980s unfolded within the context of all-Union reforms and socio-economic instability, which shaped their gradual and often contradictory character. At the same time, these transformations contributed to the accumulation of institutional and academic potential that later became the foundation for further educational changes following the proclamation of Ukraine’s independence. The findings of the study provide a deeper understanding of the specific features of the development of regional higher education and may serve as a basis for further research on the history of educational reforms in the late Soviet period.*

Keywords: *electrical engineering, innovations, history of science and technology, Mykolaiv region, modernization, scientific schools, polytechnic institutes, regional history of education, technical education, Ukraine.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства в умовах збройної агресії, що характеризується відчутною нестабільністю в соціально-політичних та соціально-економічних процесах, призвів до підвищеного наукового інтересу до вивчення новітньої історії країни. У цьому контексті особлива увага приділяється періоду, що позначений

подібними потрясіннями, кризами та спробами системних реформ. Хоча багато сучасників були безпосередніми свідками, а навіть учасниками цих подій, що іноді ускладнює їх неупереджену інтерпретацію, ретельний аналіз фактичного матеріалу, соціальних процесів та інституційних змін дозволяє глибше зрозуміти досвід того часу.

Дослідження цього періоду важливе не лише для реконструкції історичних подій, а й для використання накопиченого позитивного та негативного досвіду для сучасних суспільних трансформацій. Це особливо стосується другої половини 1980-х рр., яку в історіографії традиційно називають епохою перебудови. Цей період характеризувався інтенсивним оголошенням реформаторських ініціатив, всеохоплюючими деклараціями про оновлення різних сфер суспільного життя та активною ідеологічною пропагандою, що наголошувала на необхідності модернізаційних заходів. Водночас, значна частина заявлених інновацій залишалася на рівні концептуальних намірів або була реалізована лише частково, не пройшовши комплексної фази впровадження та практичної апробації.

Ці суперечності особливо очевидні у вищій освіті, де процеси реформування часто були фрагментарними. Багато інноваційних підходів, заявлених у рамках загальноєвропейської освітньої політики, не завжди отримували необхідну організаційну та матеріальну підтримку, що перешкоджало їх практичному впровадженню у вищих навчальних закладах. Як наслідок, система освіти опинилася перед дилемою: узгодити заявлений курс на модернізацію з інерцією існуючих управлінських та організаційних механізмів. Тому аналіз цього періоду пропонує важливі можливості для глибшого розуміння логіки трансформаційних процесів у вищій освіті та їхнього впливу на регіональний освітній ландшафт.

Регіональний вимір дослідження процесів модернізації у вищій освіті має особливу актуальність, оскільки специфічні особливості практичної

реалізації освітніх реформ загальнодержавного масштабу найчіткіше проявилися на регіональному рівні. Аналіз розвитку вищих навчальних закладів Миколаївської області дозволяє простежити специфіку модернізаційних заходів у рамках регіонального освітнього середовища. Ця специфіка визначається соціально-економічними потребами регіону, його науково-педагогічним потенціалом та галузевою структурою його спеціалізованої підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток та модернізація вищої освіти у другій половині XX ст., зокрема в контексті трансформаційних процесів 1980-х рр., є предметом значного інтересу в сучасних дослідженнях. В останні роки спостерігається зростання інтересу до переоцінки освітніх реформ пізнього радянського періоду та їхнього впливу на організацію освітнього процесу, структуру спеціалізованої підготовки та функціонування університетів. Особлива увага приділяється аналізу модернізаційних тенденцій в освіті, які навіть у незалежній Україні заклали основу для подальших трансформацій в освітній сфері.

Сучасна історико-педагогічна та історична література розглядає різні аспекти розвитку вищої освіти в СРСР та Українській РСР у періоди пізнього соціалізму та перебудови. Знаковими в даному відношенні є дисертаційні дослідження Н. Терентьевої [1], О. Рудчик [2], Р. Близнюк [3], монографії Т. Окольнічої [4], В. Халамендик [5], статті О. Дубасенюк [6], І. Міщинської [7], В. Жданова [8], Н. Савченко [9], Г. Чирви [10], В. Петриків [11].

Перелічені дослідження зосереджені як на загальних тенденціях реформування освіти, так і на конкретних напрямках її модернізації – удосконаленні структури управління навчальними закладами, адаптації навчальних програм, розвитку науково-дослідної діяльності університетів та інтеграції освіти з економічною сферою. Так, у праці О. Дубасенюк розглянуто основні тенденції розвитку вищої освіти України, окреслено її стратегічні

напрями та перспективи трансформації в умовах суспільних змін, зокрема акцентовано увагу на гуманітаризації освіти, формуванні людиноцентричної освітньої політики та модернізації змісту підготовки фахівців [6].

І. Міщинська аналізує особливості становлення та розвитку університетської освіти в Україні, звертаючи увагу на еволюцію її організаційних форм, зміну функцій університетів у системі підготовки кадрів та зростання ролі наукових досліджень у діяльності закладів вищої освіти [7]. У дослідженні В. Жданова здійснено спробу періодизації розвитку університетської освіти на Миколаївщині у другій половині XX – на початку XXI ст., що дозволяє простежити специфіку формування регіональної мережі закладів вищої освіти та їх взаємодію з соціально-економічним розвитком області [8].

У роботі Н. Савченко розглянуто історичну еволюцію вищої освіти в Україні у XIX–XX ст., окреслено основні етапи її розвитку, трансформацію змісту навчання та зміну ролі університетів у суспільному житті [9]. Г. Чирва у своєму дослідженні аналізує історичні передумови становлення сучасної системи вищої освіти України, наголошуючи на впливі соціально-політичних та економічних чинників на формування освітньої політики держави [10].

В. Петриків приділяє увагу періодизації розвитку змісту вищої історичної освіти у другій половині XX ст., зокрема аналізує зміни у навчальних програмах, підходах до підготовки істориків та трансформації методологічних засад викладання історичних дисциплін [11].

Таким чином, зазначені наукові праці формують важливу теоретичну основу для вивчення процесів модернізації вищої освіти, проте більшість із них зосереджується на загальноукраїнських тенденціях розвитку освітньої системи, тоді як регіональні аспекти трансформації вищої освіти, зокрема на Миколаївщині у 1980-х рр., залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює актуальність даної роботи.

Водночас, сучасні академічні публікації дедалі більше зосереджуються на регіональному вимірі розвитку освіти, що дозволяє глибше зрозуміти конкретні проблеми впровадження національних освітніх реформ на місцевому рівні. В даному контексті варто зазначити роботи «Історія рідного краю: Миколаївщина» [12], «Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія і сучасність» [13], монографічні дослідження з історії ЗВО Миколаївщини [14–16]. Зазначені регіональні дослідження дозволяють дослідникам вивчити унікальні характеристики функціонування окремих вищих навчальних закладів, їхню взаємодію з економічною структурою регіону та їхню роль у розвитку наукового та інтелектуального потенціалу регіону.

Водночас, питання модернізаційних процесів в університетах окремих регіонів, зокрема Миколаївської області, протягом 1980-х рр. залишається недостатньо дослідженим, незважаючи на численні наукові праці з історії вищої освіти в Україні та освітніх реформ пізнього радянського періоду. Більшість досліджень зосереджені на загальносоюзному або загальноукраїнському рівні, тоді як регіональні особливості функціонування та трансформації вищої освіти потребують більш детального вивчення. Тому аналіз наукових публікацій з цих тем дозволяє не лише окреслити основні напрямки сучасних досліджень у цій галузі, а й висвітлити низку невирішених питань, пов'язаних з вивченням специфічних особливостей модернізації системи вищої освіти Миколаївської області протягом 1980-х рр., що є предметом цієї статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. 1980-ті рр. можна вважати поворотним моментом у розвитку системи вищої освіти. Вони характеризувалися глибокими структурними змінами та справжньою зміною парадигми. Історичний розвиток вищої освіти, що позначений хвилеподібною та циклічною динамікою, демонструє певну повторюваність ключових проблем приблизно через 60–80 років. У такі критичні фази система

освіти знову стикається з низкою подібних викликів, що підкреслює необхідність спиратися на минулий досвід. Тому важливим академічним завданням є виявлення, аналіз та систематизація продуктивних ідей, управлінських рішень та організаційних практик минулого, щоб зрозуміти та використовувати їх у ході подальшої модернізації освіти.

Реформа системи освіти у 1980-х рр. відбувалася в умовах загальної соціально-економічної та політичної нестабільності, яка суттєво вплинула на характер та результати трансформацій. Обмежені фінансові ресурси, заходи жорсткої економії та посилення економічних криз призвели до скорочення фінансування освітнього сектору. Це, у свою чергу, призвело до закриття окремих навчальних закладів, оптимізації мережі університетів та зростання безробіття серед викладачів. За цих обставин педагогічні та змістовні завдання реформи освіти відійшли на другий план, водночас пріоритет набуло збереження дестабілізованої системи освіти. Відповідно, процеси модернізації були затяжними та відбувалися поступово шляхом накопичення часткових, часто непомітних змін.

На цьому етапі вища освіта зіткнулася з низкою системних проблем, які виявили структурні дисбаланси в усій системі вищої освіти. До них належали необхідність підвищення якості викладання та академічної кваліфікації випускників, неадекватна організація освітнього процесу, який часто не базувався на сучасних науково-методологічних підходах, та нестабільна кількість випускників. Водночас домінували комплексні заходи розвитку системи, що проявлялися в невиправданому збільшенні кількості студентів та підготовці значної кількості фахівців з недостатньою професійною компетентністю. Ще однією проблемою була фрагментація програм навчання та постійне розширення їх номенклатури, що часто йшло рука об руку зі зниженням рівня загальноакадемічної та фундаментальної підготовки випускників.

Незважаючи на численні дослідження з історії радянської системи освіти та реформ епохи перебудови, деякі аспекти процесів модернізації у вищій освіті залишаються недостатньо дослідженими. Це стосується, зокрема, регіонального виміру трансформацій, зокрема специфічних особливостей їх реалізації в окремих освітніх центрах. У цьому контексті питання про особливості модернізації вищих навчальних закладів Миколаївської області протягом 1980-х років потребує окремого дослідження, оскільки є одним із невирішених компонентів загальної дослідницької проблеми модернізації вищої освіти в Україні в окреслену добу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є аналіз процесів модернізації вищої освіти Миколаївської області протягом 1980-х рр. у контексті освітніх реформ перебудови. Дослідження спрямоване на визначення основних напрямків трансформації в діяльності регіональних університетів, висвітлення ключових проблем та суперечностей у їхньому функціонуванні в умовах соціально-економічних та політичних змін, а також з'ясування впливу цих процесів на структуру спеціалізованої підготовки та розвиток освітнього середовища в Миколаївській області.

Для досягнення цієї мети планується виконання таких завдань: охарактеризувати передумови та загальні тенденції реформування вищої освіти в СРСР протягом 1980-х рр.; проаналізувати особливості впровадження модернізаційних заходів в університетах Миколаївської області; визначити основні проблеми та результати трансформаційних процесів у регіональних навчальних закладах; а також продемонструвати значення цих змін для подальшого розвитку вищої освіти в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Система вищої освіти розглянутого періоду, попри існуючі проблеми, також демонструвала низку суттєвих позитивних характеристик. Вона

виконувала важливі державні та суспільні функції:, відігравала роль у формуванні суспільних цінностей та світогляду серед молоді, готувала спеціалістів, необхідних для розвитку науково-технічного потенціалу країни [17, с. 57]. Університети функціонували як ключовий механізм інтелектуальної самодостатності держави та представляли собою життєво важливий ресурс для науки, промисловості, оборони та інших секторів економіки. Ще однією важливою суспільною функцією системи була можливість освітньої та професійної мобільності молоді в поєднанні з гарантією безкоштовного навчання. Це значною мірою сприяло розвитку міцної науково-педагогічної бази, військово-промисловій освіті студентів, а також підтримці роботи висококваліфікованих викладачів. Ключовою особливістю системи вищої освіти була тісна співпраця між навчальними закладами, науково-дослідними установами та промисловими підприємствами. Така взаємодія сприяла реалізації принципу «зв'язку школи та життя», забезпечила практичну спрямованість професійної підготовки та посилила політехнічний характер вищої освіти [18, с. 780].

Водночас, окрім цих переваг, система також демонструвала низку внутрішніх суперечностей. У навчальному процесі часто спостерігалися формалістичні та догматичні елементи, що негативно впливало на мотивацію студентів та поступово сприяло критичному або навіть байдуже ставленню до вищої освіти. Крім того, система освіти характеризувалася відсутністю гнучкості та обмеженою здатністю оперативно реагувати на зміну соціально-економічних потреб. Низька мобільність навчальних закладів, обмежена варіативність навчальних програм та певний розрив між професійною підготовкою та реальними вимогами потенційних роботодавців свідчили про відсутність сформованого ринку освітніх послуг. Як наслідок, система освіти не завжди повністю відповідала інтересам студентів та економіки, що призводило до накопичення структурних проблем у вищій освіті.

В зазначений період на території Миколаївщини в зазначений період продовжували свою діяльність Миколаївський кораблебудівний інститут імені адмірала С. О. Макарова, Миколаївський державний педагогічний інститут, а також у 1984 р. започатковано процес створення сільськогосподарського інституту. У 1980-х рр. інститут тільки розпочинав готувати майбутніх агрономів, інженерів-механіків, економістів аграрного виробництва, спеціалістів із зоотехнії та меліорації.

Миколаївський кораблебудівний інститут продовжував залишатися головним технічним закладом вищої освіти міста і одним із провідних інженерних центрів півдня СРСР. Протягом 1980-х рр. інститут відіграв вирішальну роль у підготовці інженерів для суднобудівної промисловості, машинобудування, енергетики та морського транспорту. Навчання проходило на факультетах кораблебудування, машинобудування, електротехніки, автоматизації, економіки та інших технічних дисциплін. Структура інституту включала численні кафедри, лабораторії та дослідницькі підрозділи, які проводили прикладні дослідження для суднобудівних підприємств Миколаєва.

Миколаївський кораблебудівний інститут, розташований у самому серці суднобудівного регіону на півдні України, не міг уникнути впливу суднобудівної промисловості в ті роки промислового буму та не залишився поза увагою її викликів. Крім того, тематика досліджень інституту була тісно пов'язана з перспективними напрямками розвитку вітчизняного суднобудування не лише в нашому регіоні, а й по всій країні. Серед напрямків, у які інститут зробив значний внесок, були розвиток морської техніки, підводних апаратів різного призначення, а також дослідження та розробка технічних засобів для їх ефективного використання; дослідження нових транспортних шляхів для рідких та газоподібних продуктів, особливо природного газу; проектування корпусних з'єднань для нових типів суден; підвищення ефективності головних та допоміжних двигунів та судових

рушійних установок; забезпечення безпеки на морі; та вдосконалення систем життєзабезпечення на судах [14, с. 92].

У цей період також активізувалися наукові дослідження в інституті. Характерною рисою університетської науки середини 1970-х рр. було прагнення до підвищення ефективності та практичної актуальності досліджень. На нарадах з цієї теми різного рівня, а також у пресі неодноразово проводилися порівняння з практикою наукової роботи в університетах технологічно розвинених країн. Водночас стали очевидними основні недоліки вітчизняної університетської науки: фрагментація наукових ресурсів, тематична вузькість досліджень та відірваність деяких дослідницьких проєктів від практичних потреб. Ці проблеми були певною мірою притаманні й Миколаївському кораблебудівному інституту. З призначенням нового ректора, професора М. М. Александрова, удосконалення наукової роботи в інституті отримало потужний поштовх. Були визначені основні заходи щодо підвищення ефективності наукової діяльності в університеті: організація роботи над важливими науково-технічними проблемами та проєктами; концентрація зусиль на ключових наукових напрямках; створення та розвиток наукових шкіл; раціональне використання існуючих наукових знань та практичне застосування результатів досліджень; широке залучення студентів до наукової роботи для підвищення ефективності навчального процесу та залучення талановитої молоді до науки; активна популяризація досягнень інституту в галузі новітніх наукоємних технологій та, за необхідності, вихід на вищий рівень у вирішенні організаційних проблем [14, с. 96].

Науково-дослідні роботи велися за дев'ятьма основними науковими напрямками, на чолі яких стояли кваліфіковані наукові керівники: прогресивні методи проєктування, будівництва та ремонту судів – доктор технічних наук, професор М. М. Александров; технічні засоби дослідження та освоєння Світового океану – доктор технічних наук, професор М. М. Александров;

підвищення технічного рівня та економічності суднових двигунів, установок та систем – кандидат технічних наук, професор С. М. Соловійов; нові технологічні процеси зварювання та металообробки – доктор технічних наук, професор Л. І. Шведов; підвищення ефективності функціонування суднових електроенергетичних установок та систем – кандидат технічних наук, професор П. О. Мещанінов; охорона довкілля – доктор технічних наук, професор С. В. Рижков; економіка та організація суднобудівного провадження, автоматизація управління – кандидат технічних наук, доцент М. М. Заварихін; методичні проблеми вищої школи – кандидат технічних наук, доцент В. Г. Матвєєв; соціальні проблеми науково-технічної революції – доктор філософських наук, професор І. Я. Левяш. Оригінальні теми наукових досліджень, що виконувались в інституті в 1980-х рр., їх новизна та значущість для сучасного суднобудування природно створювали особливу, сприятливу обстановку для написання наукових праць, що служили основою докторських дисертацій. Успішна викладацька діяльність багатьох тоді ще молодих кандидатів, а потім докторів технічних наук та доцентів сприяла зростанню числа професорів в інституті.

Протягом досліджуваного періоду в Миколаївському державному педагогічному інституті відбувається розширення спектра спеціальностей, за якими велася підготовка фахівців, покращення матеріально-технічної бази, закладу, підвищення якості викладання. Розпочалася діяльність кафедри військової підготовки, де здобували освіту майбутні вчителі допризовної підготовки загальноосвітніх шкіл і вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації. Функціонувало чотири факультети: фізико-математичний, філологічний, музично-педагогічний, фізичного виховання [19, с. 855].

Мовно-літературний факультет став тією основою, на якій у цей період утворилися історичний факультет, факультет підготовки вчителів початкових

класів, факультет іноземної філології, проведена підготовча робота по створенню факультету психології [15, с. 42].

1980-ті рр. позначені зростанням наукового потенціалу інституту: кандидатські дисертації захистили понад 90 викладачів. Зростає кількість докторів наук, які працювали на різних кафедрах. Діяльність науковців інституту спрямована на розвиток фундаментальних досліджень у галузях природничих, гуманітарних, психолого-педагогічних, соціально-економічних наук. Для читання лекцій, проведення семінарів, консультацій запрошувались науковці Інституту кібернетики, Інституту механіки, Інституту хімії високомолекулярних з'єднань АН УРСР та інших академічних установ [15, с. 43].

Причиною для створення аграрного вищого закладу освіти на Миколаївщині стала потреба у кваліфікованих спеціалістах у зв'язку з перекриттям Дніпро-Бузького лиману (це передбачало збільшення зрошувальних земель) у південній частині України до 800 тис. га. Миколаївщина перетворилася на великий аграрний регіон (більше 2 млн. га сільськогосподарських угідь), проте не мала жодного аграрного науково-дослідного чи вищого навчального закладу. В Україні відмовилися віднайти кошти на фінансування філії, ці питання почали вирішувати через союзні органи влади. 12 квітня 1984 р. видано розпорядження № 675 про створення закладу. 10 травня 1984 р. видано наказ про відкриття Миколаївської філії Одеського сільськогосподарського інституту. Невдовзі перших своїх студентів прийняли агрономічний, зооінженерний, економічний факультети з денною і заочною формами навчання. У 1984–1985 н.р. тільки на денному відділенні нараховувалося 440 студентів. На новостворених п'яти кафедрах працювало 28 викладачів, серед яких 16 мали науковий ступінь і вчене звання. Вивчення загальноосвітніх дисциплін забезпечував професорсько-викладацький склад філії інституту. Для викладання спеціальних дисциплін потрібно було

запросити до Миколаєва фахівців із інших міст, своєчасно організувати працездатний колектив, забезпечити їх житлом і налагодити на високому рівні навчально-виховний процес. Така нагальна потреба вимагала неординарних, глибоко продуманих заходів керівництва філії. Уже перші роки існування філії засвідчили, що формувався дієздатний колектив науковців, педагогів, спроможний успішно готувати кадри фахівців високої кваліфікації для агропромислового комплексу Миколаївської області і для південного регіону республіки. Велика заслуга в цьому безумовно належала першому ректорові М. Ю. Кулішу [16, с. 6].

Перебудова середини 1980-х рр. охопила усі сторони життя країни. Почалося здійснення радикальної економічної реформи, орієнтованої заміну директивних методів управління – економічними.

Кардинальне прискорення науково-технічного прогресу розглядалося як головний важіль інтенсифікації виробництва. У зв'язку з цим актуальним ставало вдосконалення діяльності всієї системи наукових інститутів та організацій, у тому числі й важливої її частини – вузівської науки.

До загальних завдань у цій галузі, які були зрозумілі та не викликали особливих заперечень, належать: повніше використання наукового потенціалу ВНЗ; розвиток матеріальної бази навчального процесу, наукових досліджень та господарської діяльності інституту; підвищення якості підготовки фахівців за рахунок широкої участі студентів у науково-дослідній та проєктній роботі; підвищення ефективності роботи науково-дослідних та виробничих підрозділів на основі прогресивних форм організації, оплати та стимулювання праці; соціальний розвиток колективу, у тому числі й суттєве покращення житлово-побутових умов.

Нормативна база державної політики у цій галузі була розроблена недостатньо і, як тепер стало зрозуміло, сама політика не була до кінця послідовною та продуманою. Як приклад можна зазначити, що навіть один із

основних документів того періоду – рекомендації Мінфіну СРСР про порядок переведення організацій на повний господарський розрахунок та самофінансування – був тимчасовим.

У цих умовах у НКІ з ініціативи та за безпосередньою участю ректора М. М. Александрова, доцента В. М. Бограда, інших працівників інституту створюється нова організаційна структура інституту, яка отримала назву Науково-виробничий центр (НВЦ)

НВЦ виділено у самостійну наукову організацію з правами юридичної особи, яка має самостійний баланс. Це дозволило розповсюдити на його діяльність Закон про державне підприємство (об'єднання) та здійснювати її на засадах повного госпрозрахунку та фінансування. Незважаючи на велику самостійність, НВЦ існував при МКІ. Інститут у разі виступав як вищої організації для НВЦ. Центр очолював директор, посада якого стала виборною. Виборними стали також посади керівників наукових та виробничих підрозділів. Повноваження трудового колективу здійснювалися конференцією та радою трудового колективу. Щоб зберегти пріоритет вишу у вирішенні найважливіших питань, до складу ради входило не менше 50% представників адміністрації, професорсько-викладацького складу та співробітників інституту.

Успішна діяльність НВЦ у 1988–1990 рр. на тлі спаду обсягів наукових розробок в інших інститутах багато в чому пояснюється правильною оцінкою економічної обстановки в країні в той період науковою розробкою нового господарського механізму діяльності інституту, вмілим впровадженням його в життя. Безперечно, досвід НВЦ був серйозним науковим досягненням МКІ в економічній галузі. Він широко пропагувався і був відомий в усій республіці та навіть на загальносоюзному рівні [14, с. 96].

Висновки. Таким чином, у 1980-х рр. система вищої освіти Миколаєва складалася зі спеціалізованих вищих навчальних закладів – технічного, педагогічного та сільськогосподарського. Кожен з них відігравав життєво

важливу роль у підготовці фахівців для ключових секторів регіональної економіки: суднобудування, освіти та сільського господарства. Завдяки діяльності цих закладів реалізовувалася державна політика підготовки кваліфікованих робітників, проводилися наукові дослідження та розвивався інтелектуальний потенціал Миколаївської області.

1980-ті рр. характеризувалися тісною інтеграцією освіти, виробництва та досліджень, що відображало концепцію «зв'язку науки, освіти та промисловості». Водночас процеси модернізації, реалізовані в рамках перебудовних реформ, поступово впливали на структуру управління, навчальні плани та наукову діяльність цих закладів. Це сформувало особливості розвитку вищої освіти в Миколаївській області наприкінці радянської епохи. Зазначені трансформації суттєво підготували освітній сектор до глибоких змін початку 1990-х рр., які збіглися з проголошенням незалежності України. З 1991 р. розвиток вищої освіти набув нових рис, пов'язаних з формуванням національної освітньої політики, демократизацією академічного життя, розширенням міжнародних контактів та поступовою інтеграцією української освіти в міжнародну освітню сферу.

Водночас, проведене дослідження не охоплює всіх аспектів порушених питань. Необхідні подальші наукові дослідження, щоб пролити світло на внутрішню трансформацію навчальних програм, кадрову політику закладів вищої освіти регіону та особливості взаємодії між ЗВО Миколаївської області та промисловими підприємствами в контексті процесів модернізації пізнього радянського періоду. Перспективною відправною точкою для майбутніх досліджень також є комплексний аналіз розвитку регіональної системи вищої освіти в перехідний період кінця 1980-х – початку 1990-х років. Цей аналіз дозволить детальніше розглянути зв'язок між реформами пізнього радянського періоду та становленням нової освітньої парадигми в незалежній Україні.

Список використаних джерел

1. Терентьєва Н. О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2016. 567 с.
2. Рудчик О. С. Реформування вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття). : автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2021. 24 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0421U000038>
3. Близнюк Р. О. Вища аграрна освіта України в другій половині XX століття: історіографія : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ, 2014. 142 с.
4. Окольніча Т. В. Тенденції розвитку вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття: монографія. Кропивницький: «Ексклюзив-Систем», 2022. 244 с.
5. Халамендик В. Д. Становлення і розвиток педагогічної освіти Півдня України (друга половина XIX – початок XXI століття). 2-ге вид., доп. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 400 с.
6. Дубасенюк О. А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи. *Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура* : матер. Всеукр. конф. Київ: ІОД НАПН України. 2011. С. 135–142. URL: https://eprints.zu.edu.ua/8590/1/%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%92%D0%98%D0%A2%D0%9E%D0%9A%20%D0%92%D0%98%D0%A9%D0%9E%D0%87%20%D0%9E%D0%A1%D0%92_%D0%A2%D0%98%20%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%9D%D0%A6_%D0%87%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%98%20.pdf

7. Міщинська І. В. Особливості розвитку університетської освіти в Україні. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 9 (4). С. 41–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo_2013_39%284%29__8
8. Жданов В. В. Особливості періодизації розвитку університетської освіти на Миколаївщині у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 90. Ч. 1. С. 307–313. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/90_2025/part_1/47.pdf
9. Савченко Н. С. Розвиток вищої освіти в Україні у ХІХ–ХХ столітті. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, 2019. Вип. 150. С. 28–32. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/arkhiv-publikatsii/568-general-information/naukovi-chasopysy-tdpu/pedahohichni-nauky/publikatsii/9767-rozvytok-vyshchoyi-osvity-v-ukrayini-u-khikh-khkh-stolitti>
10. Чирва Г. М. Історичні передумови становлення сучасної вищої освіти в Україні // *Право та державне управління*. 2019. №2(35). С. 152–157. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_2/25.pdf
11. Петриків В. Періодизація розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні у другій половині ХХ ст. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2016, № 3 (57). С. 412–419. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1222/1/Periodyzatsiia%20rozvytku%20zmistu%20vyshchoi%20istorychnoi%20osvity.pdf>
- 12 *Історія рідного краю: Миколаївщина* / М. М. Шитюк (кер. авт. кол.), О. О. Баковецька, Н. М. Буглай та ін. Миколаїв : Іліон, 2015. 628 с.
- 13 *Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія і сучасність*. Миколаїв: НУК, 2014. 85 с.
- 14 *Національний університет кораблебудування: 90 років служіння освіті й науці*. Миколаїв: НУК, 2011. 416 с.

15. Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського: віхи історії (1913–2008): монографія. Миколаїв: Іліон, 2009. 184 с.
16. Миколаївський державний аграрний університет. Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2009. 188 с.
17. Алексєєв Ю. М. Україна: освіта і держава (1987–1997). Київ: Експрес-Об'ява, 1998. 110 с.
18. Сірополко С. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.
19. Андрющенко В. П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. Київ: Знання України, 2012. 1099 с.